

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ
 الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كَيْدُ
 الْكٰفِرِينَ إِلَّا فِي ضَلٰلٍ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي
 أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ
 أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ
 إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ
 بِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ
 فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ
 اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا
 فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي
 يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَابٌ ﴿٢٨﴾
 يُقَوْمَ لَكُمْ الْمُلْكَ الْيَوْمَ ظَاهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ
 يَنْصُرُنَا مِنَ بَاسِ اللَّهِ إِنْ جَاءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ
 إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

۱. چرا امامان با حاکمان زمان خود مبارزه می‌کردند؟ جواب صفحه ی بعد

۲. امامان بر اساس کدام اصل وظیفه داشتند با حاکمان غاصب که قوانین اسلام را زیر پا می‌گذاشتند مبارزه کنند؟
عمل به این اصل مجاهدت در راستای کدام وظیفه شان بود؟ پاسخ: اصل امر به معروف و نهی از منکر - مجاهده
در راستای ولایت ظاهری

یعنی کوشش و سعی بسیار کردن

مجاهده

مجاهدت

جهاد در راستای ولایت ظاهری

درس یازدهم

یکی دیگر از مسئولیت‌های پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که پس از آن حضرت، برعهده امامان علیهم السلام قرار گرفت، ولایت ظاهری و تشکیل حکومت بود. آنان می‌بایست پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله رهبری جامعه را برعهده می‌گرفتند و قوانین اسلام را اجرا می‌کردند. اما تحقق این مسئله با موانعی مواجه شد و جامعه در آن مسیری که پیامبر ترسیم کرده بود، پیش نرفت.
در این درس با اقدامات امامان معصوم علیهم السلام در چنین شرایطی آشنا می‌شویم.

بررسی کنید صفحه ۱۴۰

پاسخ سوال ۱: معاویه سیاست مدار ماهری بود و در مجامع عمومی خود را پایبند به احکام اسلامی نشان می‌داد از این رو فساد درونی او و حکومتش بر عوام مخفی مانده بود و مردم او را مسلمان و مروج اسلام به حساب می‌آوردند پس امام حسن (ع) بنا به دلایلی مجبور به صلح با معاویه شد
اما فساد و شهوت رانی و بولهوسی یزید بر همه آشکار بود و آشکارا اظهار کفر و الحاد و افتخار به شرک پدران و اجدادش می‌کرد لذا ادامه وضعیت صلح در زمان یزید، به معنای تأیید آن همه فساد آشکار و در نتیجه انحراف بیشتر عامه ی مردم نابودی اسلام بود به این دلایل امام حسین (ع) علیه یزید قیام کرد.

۳. اصول کلی امامان در مبارزه با حاکمان را نام ببرید و هر کدام را توضیح دهید؟

۴. امامان تفاوت های اخلاقی و رفتاری حاکمان را در نظر نمی گرفتند. ص غ

همان طور که در درس های پیش خواندیم، پیامبر به دستور خداوند، امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) و یازده تن از فرزندان و ذریه آن بزرگوار را به عنوان جانشین خود معرفی کرده بود و رهبری و اداره جامعه را به آنان سپرده بود، امامان بزرگوار به دو علت با حاکمان زمان خود مبارزه می کردند:

۱) اول، آنکه رهبری و اداره جامعه از جانب خداوند به آنان سپرده شده و لازم بود برای انجام این وظیفه به پا خیزند و در صورت وجود شرایط و امکانات، حاکمان غاصب را برکنار کنند تا با تشکیل حکومتی بر مبنای اسلام راستین، قوانین دین را به اجرا درآورند و عدالت را برقرار سازند.

دوم، آنکه این حاکمان غاصب، قوانین اسلام را زیر پا می گذاشتند و به مردم ستم می کردند؛ امامان نیز وظیفه داشتند که براساس اصل امر به معروف و نهی از منکر با آنان مقابله کنند و مانع زیر پا گذاشتن قوانین اسلام شوند و از حقوق مردم دفاع نمایند) ۱

تدبر در قرآن

پیام های آیه صفحه ۵۹ کتاب بیان شده.

آیه زیر، بیشتر ناظر به کدام یک از دو جهت فوق است؟

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا نُزِّلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَكَّمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ۱

آیا ندیدی کسانی را که گمان می برند به آنچه بر تو نازل شده و به آنچه پیش از تو نازل شده، ایمان دارند، درحالی که می خواهند حکم طاغوت را بپذیرند، با آنکه به آنان دستور داده شده که به طاغوت، کفر ورزند و شیطان می خواهد آنان را به گمراهی عمیق بکشاند.

مبارزه با حکومت طاغوت

اصول کلی امامان در مبارزه با حاکمان

امامان در مبارزه ای که با حاکمان جور داشتند، از اصولی پیروی می کردند که در اینجا برخی از آنها را بیان می کنیم:

۳ (۱- عدم تأیید حاکمان: امامان هیچ یک از حاکمان غاصب عصر خویش را به عنوان جانشین رسول خدا ﷺ تأیید نمی کردند) و این موضوع را به شیوه های مختلف به مردم اعلام می کردند. گرچه امامان تفاوت های اخلاقی و رفتاری حاکمان را در نظر می گرفتند و اگر حاکمی در موردی بر طبق دستور اسلام عمل می کرد، آن مورد را تأیید می کردند، اما در غصب خلافت و جانشینی رسول خدا ﷺ همه را یکسان می دیدند) ۳

۱- سورة نساء، آیه ۶۰.

۵. اگر حاکمی عملی بر طبق دستور اسلام انجام می داد امامان آن مورد را تأیید می کردند. ص غ

۶. امامان در چه چیزی همه حاکمان زمان خود را مشترک می دانستند؟ پاسخ: در غصب خلافت

۷. کدام امام در روز عرفه و مراسم حج در میان انبوه جمعیت، حق حکومت را از آن خود معرفی نمودند؟ این عمل مجاهده در راستای کدام وظیفه شان بود؟ پاسخ: امام صادق (ع) - مجاهدت در راستای ولایت ظاهری

بیشتر بدانیم

روزی یکی از یاران امام کاظم علیه السلام به نام صفوان، نزد ایشان آمد. امام بعد از احوالپرسی فرمود: ای صفوان، کار پسندیده‌ای نکردی! صفوان با شگفتی گفت: کدام کار؟ امام فرمود: اینکه شترانت را به هارون کرایه دادی. صفوان گفت: اما من شتران را برای حج رفتن هارون به او اجاره دادم و هارون آن را برای زیارت خانه خدا می‌خواهد نه تفریح! امام فرمود: آیا دلت می‌خواهد که یک حاکم ستمگر تا زمان پرداخت کرایه زنده باشد؟ گفت: آری. فرمود: هرکس زنده ماندن ظالمان را دوست بدارد از آنان است و در آتش دوزخ جای خواهد داشت. صفوان با این سخن به خود آمد و برای رهایی از ننگ یاری کردن حاکمی ظالم، همه شترانش را فروخت و به هارون اجاره نداد.^۱

۳ (۲) - معرفی خویش به عنوان امام بر حق: آن بزرگواران، همواره خود را به عنوان امام و جانشین

بر حق پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله معرفی می‌کردند؛ به گونه‌ای که مردم بدانند تنها آنها جانشینان رسول خدا و امامان

بر حق جامعه‌اند) ^۳ بیانگر معرفی خویش به عنوان امام بر حق از راه های مبارزه با حاکمان زمان

به طور مثال، امام صادق علیه السلام در روز عرفه و در مراسم حج که جمعیت زیادی از مسلمانان از سراسر سرزمین‌های اسلامی حضور داشتند، در میان انبوه جمعیت، حق حکومت را از آن خود اعلام نمودند و فرمودند: «ای مردم! رسول خدا صلی الله علیه و آله امام و رهبر بود، پس از او علی علیه السلام و سپس حسن و حسین و علی بن حسین و محمد بن علی علیه السلام به ترتیب، امام بودند و اکنون من امام هستم».^۲

این بزرگواران، همچنین یارانی را تربیت می‌کردند که در عین سخت‌گیری‌های حاکمان، با شجاعت و ایثار به مناطق مختلف می‌رفتند و برای پیشبرد اهداف ائمه علیهم السلام تلاش می‌کردند و جایگاه امام را برای مردم توضیح می‌دادند.

۳ (۳) - انتخاب شیوه‌های درست مبارزه: امامان، شیوه مبارزه با حاکمان را متناسب با شرایط زمان برمی‌گزیدند؛ به گونه‌ای که هم تفکر اسلام راستین باقی بماند و هم به تدریج، بنای ظلم و جور بنی‌امیه و

۱- من لا یحضره الفقیه، صدوق، ج ۶، ص ۴۱۰.

۲- اصول کافی، کلینی، ج ۴، ص ۴۶۶.

۸. رفتار ائمه اطهار پس از رحلت پیامبر (ص) مانند یک انسان ۲۵۰ ساله است این جمله به چه معناست؟

۹. تقیه معلول و نتیجه ی چه چیزی بود؟

بنی عباس سست شود، و هم روش زندگی امامان، به نسل های آینده معرفی گردد) ^۳
۸ (رفتار ائمه اطهار علیهم السلام در طول ۲۵۰ سال بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله تا امامت امام عصر عجل الله فرجه و غیبت ایشان، چنان مکمل یکدیگر است که گویی یک شخص می خواهد برای رسیدن به یک مقصد، مسیری را بیاماید، ولی مسیر یکدست نیست؛ گاهی هموار است و گاهی ناهموار، گاهی لغزنده و خطرناک است و گاهی دشوار! ولی این جاده با همه این اختلاف ها به یک هدف ختم می شود، به گونه ای که گویی یک انسان است که ۲۵۰ سال زندگی کرده است و در شرایط مختلف سیاسی و فرهنگی روش های مناسب را برگزیده و عمل کرده است. ^۸

البته ^۹ خشونت و ستمگری حاکمان بنی امیه و بنی عباس ^۹ در بیشتر این سال ها به گونه ای بود که اگر کسانی به عنوان پیرو و شیعه امامان شناخته می شدند به سختی آزار و اذیت می شدند و در بسیاری مواقع به شهادت می رسیدند. از این رو ^{۱۰} ائمه اطهار علیهم السلام می کوشیدند آن بخش از اقدامات و مبارزات خود را که دشمن به آن حساسیت دارد، در قالب «تقیه» به پیش ببرند؛ یعنی اقدامات خود را مخفی نگه دارند، به گونه ای که در عین ضربه زدن به دشمن، کمتر ضربه بخورند. ^{۱۱} از جمله این موارد، ارتباط میان امامان و یاران آنها در نقاط مختلف سرزمین اسلامی بود. امامان ما با مخفی نگه داشتن این ارتباط ها نمی گذاشتند حاکمان بنی امیه و بنی عباس یاران صمیمی، قابل اعتماد و فداکار آنان را شناسایی کنند و به شهادت برسانند ^{۱۱}

بیشتر بدانیم

علی بن یقظین از اصحاب امام کاظم علیه السلام بود. وی دوره نوجوانی و جوانی خود را در عصر امام صادق علیه السلام گذراند و در دوره امام کاظم علیه السلام از یاران صمیمی آن حضرت شد. با سقوط حکومت اموی و تشکیل حکومت عباسی، علی بن یقظین به حکومت عباسیان راه یافت و از کارگزاران حکومت عباسی شد. با توجه به اوضاع سخت شیعیان در دوره امام کاظم علیه السلام که ناشی از ستمگری های «هارون» بود، امام به علی بن یقظین دستور داد، تلاش کند که در دربار هارون موقعیت بهتری پیدا کند، تا شاید بتواند کمکی به یاران امام کاظم علیه السلام بکند و از سختی های آنها بکاهد و به نهضت سری امام کمک کند.

از همین جهت، وی توانست یکی از مشاوران نزدیک هارون و از افراد مورد اعتماد وی شود. در تمام مدتی که عهده دار این سمت بود، بدون اینکه هارون از شیعه بودنش مطلع شود، پناهاگی

۱- برای مطالعه بیشتر به کتاب «انسان ۲۵۰ ساله»، آیت الله سیدعلی خامنه ای، مراجعه کنید.

۱۰. تقیه به چه معناست؟

۱۱. یک نمونه تقیه توسط امامان انجام می شد را بنویسید؟

۱۲. پس از اینکه امام علی (ع) از حق رهبری جامعه محروم شد چه رویه ای را در پیش گرفت؟

۱۳. امام علی (ع) پس از به حکومت رسیدن دست به چه کارهایی زد؟

مطمئن برای شیعیان بود و به روش‌های غیرمستقیم، مانع تضعیف مالی شیعیان و غارت اموال آنها توسط هارون و دستگاه حکومتی وی می‌شد.

پسر علی بن یقطين می‌گوید: امام کاظم علیه السلام هر چیزی لازم داشت و هر کار مهمی که پیش می‌آمد، به پدرم نامه می‌نوشت تا آن کار را انجام دهد. گاهی هم که کارهای مهم و حساسی پیش می‌آمد، به پدرم می‌فرمود که این کار را با همکاری هشام بن حکم انجام دهد.

چندبار علی بن یقطين از سختی این مسئولیت نزد امام کاظم علیه السلام شکایت کرد. امام به وی فرمود: خداوند، مردان محبوبی در میان ستمگران دارد که به وسیله آنان، از بندگان خوب خود حمایت می‌کند و تو از آن مردان محبوب خدایی.

یکی از اقدامات علی بن یقطين شرکت دادن اصحاب و یاران امام کاظم علیه السلام در مراسم حج بود. وی تعدادی از اصحاب را به حج می‌فرستاد و مخفیانه هزینه آنان را تأمین می‌کرد. این اصحاب به حج می‌رفتند و در گفت‌وگوها و مناظره‌ها شرکت می‌کردند و به ترویج فرهنگ شیعی می‌پرداختند.^۱

مروری کوتاه بر مبارزه امامان علیهم السلام

اینک بر مبارزه امامان در ۲۵۰ سال بعد از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم مروری کوتاه می‌کنیم تا با نمونه‌هایی از روش‌های مبارزه آنان آشنا شویم:

۱- امام علی علیه السلام پس از اینکه از حق مسلم خود در رهبری جامعه اسلامی محروم ماند،^{۱۲} برای حفظ نظام نوپای اسلامی سکوت پیشه کرد. در عین حال، گوشه‌گیری هم در پیش نگرفت؛ آن حضرت، هر جا کاری را خلاف موازین اسلام می‌دید، انتقاد می‌کرد و هر جا که از وی کمک می‌خواستند، آنان را یاری می‌نمود تا اینکه مردم پس از خلیفه سوم به سوی امام آمدند و یک‌صد از ایشان خواستند که حکومت را بپذیرد.^{۱۳} (امام وقتی حکومت را به دست گرفت، به سرعت دستور برکناری فرمانداران فاسد و ظالمی همچون معاویه را داد و به برقراری عدالت در جامعه پرداخت)^{۱۳}

۲- امام حسن علیه السلام نیز مانند پدر بزرگوارشان، دستور جهاد علیه معاویه را صادر کرد.^{۱۵} زیرا معاویه با صرف هزینه‌های زیاد، توانست بیشتر فرماندهان سپاه امام را از نبرد با خود منصرف کند و با حیل‌ها و نیرنگ‌های گوناگون، بسیاری از مردم را با خود همراه سازد.^{۱۵} امام با سنجیدن شرایط، سرانجام صلاح

۱- سیره پیشوایان، مهدی پیشوایی، ص ۴۴۹.

۱۴. شباهت کار امام حسن (ع) با پدرش امام علی (ع) در برخورد با معاویه در چه بود؟

پاسخ: هر دو علیه معاویه دستور جهاد دادند.^{۱۳۸}

۱۵. چرا امام حسن (ع) از جنگ با معاویه صرف نظر کرد و ناچار به پذیرش صلح شد؟

را بر آن دید که برخلاف میل خود، از جنگ دست بردارد و با معاویه قرارداد صلح امضا کند.^{۱۶} (در این قرارداد، از معاویه تعهد گرفت که شیعیان و یاران امیرالمؤمنین علی علیه السلام را آزار ندهد، و برای خود جانشین تعیین نکند؛ اما معاویه یکی پس از دیگری، بندهای قرارداد را زیر پا گذاشت و در آخر نیز، یزید را جانشین خود کرد)^{۱۶}

۳- امام حسین علیه السلام در زمان معاویه همان روش برادر بزرگوارش را پیش گرفت و تا معاویه زنده بود (به مدت ده سال) علیه او جهاد نکرد؛ ولی با انتقادهای شدید از او مردم را آگاه می کرد. وقتی یزید به حکومت رسید، امام روش خود را تغییر داد و متناسب با شرایط جدید، تصمیم گرفت زیر بار بیعت یزید نرود و علیه وی قیام کند. رفتار و کردار یزید آن قدر از اسلام دور و بیگانه بود که امام حسین علیه السلام می دانست اگر به حکومتش ادامه دهد، حقیقت اسلام نابود خواهد شد.

فایده ی دیدگاه اعتقاد به معاد:

ایشان در تبیین قیام خود و بیعت نکردن با یزید، در خطبه ای فرمود: **شجاعت و نهراسیدن از مرگ** «آیا نمی بینید که به حق عمل نمی شود و کسی مانع باطل نمی گردد. در این شرایط، مؤمن حق دارد که برای ملاقات خدا آماده شود و علیه باطل قیام کند. من مرگ در این راه را جز سعادت و زندگی با ظالمین را جز ذلت و خواری نمی بینم».^۱

همچنین در سخنرانی دیگری فرمود: «اگر مردم زیر بار بیعت کسی مثل یزید بروند، از اسلام چیزی باقی نمی ماند و مرگ اسلام را باید اعلام کرد».^۲

بیشتر بدانیم

قیام امام حسین علیه السلام و شهادت ایشان و یاران بزرگوارش رسوایی بزرگی برای بنی امیه بود که در تاریخ باقی ماند و چنان ضربه ای بر حیثیت یزید وارد کرد که افکار عمومی را علیه او برانگیخت و حتی سبب مخالفت هایی در دربار وی شد. حتی پس روی که معاویه دوم نام داشت، وقتی بی آبرویی پدر را دید، جانشینی یزید را نپذیرفت و از حکومت کناره گیری کرد و افراد دیگری از خاندان بنی امیه حکومت را به دست گرفتند. تنفر مردم از کارهای یزید و بنی امیه سبب شد که این حاکمان، بر ظلم و ستم خود بیفزایند شاید بتوانند به حکومت ادامه دهند.

۱۷. شیوه ی برخورد امام حسین (ع) با معاویه و یزید چگونه بود؟

پاسخ: ادامه دادن صلح با معاویه به مدت ۱۰ سال و جهاد و مبارزه با یزید

۱۸. چرا امام حسین (ع) با یزید بیعت نکردند؟

پاسخ: به دلیل دوری رفتار یزید از اسلام به نحوی که در صورت تایید کردن یزید، حقیقت اسلام نابود می شد.

۲۰. چرا امام سجاد (ع) برای بیان و گسترش معارف به دعا روی آورد؟ به دلیل خفقانی که جامعه به وجود آورد.

۲۱. نقش امام سجاد (ع) در پویایی مذهب شیعه را بنویسید؟ گسترش دادن معارف اسلامی با دعا و تربیت انسان های فداکار

بررسی کنید

سیره و روش امام حسن علیه السلام در صلح با معاویه و سیره و روش امام حسین علیه السلام در قیام علیه یزید را با یکدیگر مقایسه کنید و بگویید:

۱- شخصیت معاویه و یزید چه تأثیری بر تفاوت عملکرد امام حسن و امام حسین علیه السلام داشت؟ پاسخ صفحه ۱۳۴

۲- به نظر شما اگر امام حسن علیه السلام در زمان حکومت یزید زندگی می کرد، با یزید بیعت می کرد؟ چرا؟

خیر - امام حسن (ع) نیز حتی با کمترین تعداد به جنگ با یزید می رفتند زیرا هدف همه ی امامان اعتلای دین و نابودی باطل است که بنا بر شرایط و مقتضیات زمان با شیوه های مختلفی این اصل را پیاده می کردند.

۱۸ پس از شهادت امام حسین علیه السلام، سرکوبی شیعیان و طرفداران اهل بیت علیهم السلام به شدت آغاز شد. گروهی از مردم کوفه که امام را همراهی نکرده بودند، از عمل خود پشیمان شدند و توبه کردند و علیه یزید قیام کردند. قیام توأیین و سایر گروه ها سرکوب شد و بنی امیه هرکس را که احتمال می داد طرفدار اهل بیت علیهم السلام است، اذیت و آزار می داد.

به همین جهت، امام سجاد علیه السلام در کنار گسترش معارف از طریق دعا، به تجدید حیات نهضت شیعیان پرداخت، انسان های فداکار و معتقد و دارای بینش عمیق، تربیت کرد و بار دیگر با علاقه مندان اهل بیت علیهم السلام ارتباط برقرار نمود. به سبب همین اقدامات، بار دیگر تشیع به عنوان یک جریان بزرگ فکری و سیاسی در جامعه حضور فعال پیدا کرد.

۲۲ در اثر فعالیت های امام سجاد علیه السلام و قوت گرفتن مجدد شیعیان و ضعف تدریجی بنی امیه، زمان معرفی اسلام اصیل در دوران امام باقر علیه السلام فرا رسید و ایشان یک نهضت علمی و فرهنگی بزرگ را آغاز کرد. اولین اقدام امام، تربیت شاگردان و دانشمندان بود که بتوانند اعتقادات اهل بیت علیهم السلام را در میان مردم گسترش دهند. این اقدام به منزله پایه گذاری یک مدرسه علمی بزرگ در مدینه بود که با توجه به ظهور فرقه های گوناگون در جهان اسلام، اقدامی ضروری به شمار می رفت. در این مدرسه علمی، معارف اصیل اسلامی تدریس می شد. در عین حال، امام پیوسته شایستگی حاکمان غاصب و جبار بنی امیه را زیر سؤال می برد و نظر اسلام را درباره امامت و خلافت بیان می کرد. امام علیه السلام معتقد بود که زمان قیام علیه این حاکمان هنوز فرا نرسیده است. به همین جهت، وقتی برادر امام به نام یزید، برای سازمان دادن یک قیام به ایشان مراجعه کرد، امام او را از این کار بازداشت و او نیز اطاعت کرد.

۱- این گروه به دلیل توبه از گذشته خود به توأیین، یعنی توبه کنندگان مشهور شده اند.

۲۲. به چه دلیل فرصت برای امام باقر (ع) فراهم شد تا یک نهضت علمی و فرهنگی به وجود آورد؟

۲۳. کدام اقدام امام باقر (ع) به منزله ی تاسیس مدرسه ی بزرگ در مدینه بود؟

۲۴. یزید بن علی در زمان امام (ع) از او درخواست قیام کرد که امام موافقت نکرد و یزید نیز اطاعت کرد. باقر

۲۵. در زمان امام صادق (ع) دو جریان علیه بنی امیه فعالیت می کرد آن ها را نام ببرید. سرانجام کدام یک پیروز شد؟
پاسخ: عباسیان و علویان - سرانجام عباسیان پیروز شد.

۲۶. امام جعفر صادق (ع) قیام زید بن علی، عموی خود را تأیید نمود. ص غ
۶- در زمان امام صادق علیه السلام ناخشنودی نسبت به دستگاه بنی امیه به اوج رسیده بود. در این شرایط، دو جریان علیه امویان فعالیت می کردند، یکی عباسیان و دیگری علویان. **علویان** دوستداران اهل بیت علیهم السلام بودند. به همین جهت **امام صادق علیه السلام** مبارزه خود را **اعلنی تر** کرد و حتی قیام زید بن علی، عموی خود را، تأیید نمود.

البته بر اثر اشتباهات مسلمانان و روی آوردن آنها به بنی عباس و پیروز شدن بنی عباس بر بنی امیه، دوران اختناق و سخت گیری نسبت به علویان دوباره آغاز شد.

امام صادق علیه السلام در تمام دوران امامت خود، جهاد علمی امام باقر علیه السلام را ادامه داد و هزاران شاگرد در رشته های مختلف معارف اسلام تربیت کرد.

۷- **زمان امام کاظم علیه السلام** **دوره اختناق شدید بود**، اما ایشان دست از مبارزه برنداشت و آن را به صورت آشکار و مخفی، ادامه داد و به تربیت شیعیان پرداخت. آن امام، سال های طولانی را نیز در زندان های خلفای عباسی به سر برد تا اینکه به وسیله **هارون** در زندان به شهادت رسید.

بیشتر بدانیم

توفیق خدمت در جبهه مشرکان!

هشام بن حکم یکی از اصحاب و شاگردان ممتاز امام صادق و امام کاظم علیهم السلام است. وی سخنوری توانا بود و در مباحثات و جدال های فکری با مخالفان اهل بیت، مهارت کامل داشت؛ چنان که همواره در بحث و گفت و گو، سرافراز و پیروز بیرون می آمد. امام صادق علیه السلام به وی علاقه فراوان داشت. درباره او فرمود: «هشام بن حکم از پیشتازان احقاق حق ما و پیشگام در نشر گفته های ما و تأیید کننده راستی ما و درهم شکننده دشمنان ماست».

وی در پاسخگویی، همواره آماده بود. از وی سؤال شد: آیا معاویه توفیق شرکت در جنگ بدر را داشت؟ گفت: «آری، ولی در جبهه مشرکان!»

۸- بعد از شهادت امام کاظم علیه السلام، امام رضا علیه السلام امامت و رهبری شیعیان را برعهده گرفت. ده سال از امامت ایشان در دوره هارون عباسی بود که دوران بسیار سختی محسوب می شد. با روی کار آمدن مأمون، زمینه فعالیت شیعیان بیشتر و بر تعداد علاقه مندان به امام افزوده شد؛ به طوری که **مأمون** برای جلب امام و علویان به خود، به اجبار و زور امام را ولیعهد و جانشین خود معرفی کرد؛ اما بعدها به خاطر ناکامی در نقشه های خود، امام را به شهادت رساند. **۳۰**

۲۷. دو تن از امامان که به طور خاص به نهضت علمی و جهاد علمی پرداختند را نام ببرید؟ امام باقر (ع) و امام جعفر (ع)

۲۸. بعد از شهادت امام موسی کاظم (ع) به امامت و رهبری شیعیان رسید. پاسخ: امام رضا (ع)

۱۴۱

۲۹. با روی کار آمدن کدام خلیفه عباسی زمینه ی فعالیت بیشتر شیعیان فراهم شد؟ پاسخ: مأمون

۳۰. مأمون برای جلب توجه امام و علویان دست به چه کاری زد؟

۳۱. کدام امامان دوران امامتشان را در زندان سپری کردند؟ امام هادی (ع)، امام جواد (ع)، امام حسن عسکری (ع)

۳۲. زیارت جامعه کبیره از امام (ع) است. پاسخ: هادی

۳۳. زیارت جامعه کبیره که از منابع معرفتی شیعه است از چه لحاظی اهمیت دارد؟

۹- با شهادت امام رضا علیه السلام، مرحله بسیار سختی برای شیعیان و علویان پدید آمد، به طوری که حتی ارتباط معمولی و رفت و آمد به خانه امام جواد علیه السلام نیز مشکل شد. پس از این امام هادی علیه السلام را به اجبار به سامرا که مرکز خلافت بود، آوردند و در محلی که یک پادگان نظامی بود، منزل دادند و بالاخره در همین محل به شهادت رساندند. امام حسن عسکری علیه السلام نیز در همین محل و به همین ترتیب به شهادت رسید. با وجود همه این سخت گیری ها، این سه امام بزرگوار، معارف بازمانده از پدران گرامی خود را حفظ کردند و از طریق شاگردان به نسل های بعد رساندند و مانع نابودی مکتب اهل بیت علیهم السلام شدند. به عنوان مثال، «زیارت جامعه کبیره» یکی از منابع معرفتی شیعه است که توسط امام هادی علیه السلام بیان شده و یاران آن امام برای ما شیعیان نقل کرده اند. (این زیارت که مانند یک درس امام شناسی است، سبب شناخت بهتر امامت و ویژگی های ائمه اطهار علیهم السلام شده است) ۳۳

در این دوره بود که فعالیت و کلا و نمایندگان امامان اوج گرفت، این افراد از سوی آن بزرگواران به عنوان وکیل و نماینده در شهرهایی که شیعیان حضور داشتند، منصوب می شدند. کار این وکلا، ارتباط پیوسته با شیعیان و تعیین وظایف آنان بود. آنان مخفیانه خدمت امام می رسیدند و پیام امام را به مردم می رساندند. تشکیل این نظام ارتباطی، مانع از هم پاشیدگی شیعیان در این دوره گردید. ارتباط از طریق وکیل، زمینه را برای غیبت امام عصر علیه السلام نیز آماده می کرد. در زمان امامت امام عصر علیه السلام، در دوره غیبت صغری، چهار نایب خاص، به ترتیب یکی پس از دیگری رابط میان ایشان و مردم بودند و چون مردم در دوره قبل ارتباط از طریق «وکیل» را یاد گرفته بودند، در این دوره هم به نایبان امام مراجعه می کردند. وقتی دوره غیبت کبری (طولانی) فرا رسید، این شیوه ارتباط نیز قطع شد و رهبری و راهنمایی جامعه در شکل و قالب دیگری ادامه یافت.

مقایسه

چرا ائمه اطهار، روش های متفاوتی در برابر حاکمان زمان خود در پیش گرفتند؟

هدف همه ی امامان حفظ دین و نابودی حکومت باطل بود. اما امامان شیوه ی مبارزه با حاکمان و حفظ اسلام راستین را متناسب با شرایط زمان و مکان و با توجه به روحیات حاکمی که با آن روبرو بودند انتخاب می کردند به گونه ای که هم تفکر اصیل اسلام راستین یعنی تشیع باقی بماند و هم به تدریج بنای ظلم و جور حکومت سست شده و فرو ریزد.

وظیفه ما در برابر پیامبر و امامان

در چند درس گذشته، مروری کوتاه بر سیره و روش زندگی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام داشتیم و با مجاهدت و تلاش آنها برای هدایت مردم به رستگاری و سعادت و مبارزه با حاکمان ستمگر زمان خود، آشنا شدیم. در نتیجه فداکاری های آن بزرگواران بود که دین اسلام تداوم یافت و پیام الهی، یعنی قرآن کریم حفظ شد.

۳۴. در دوران کدام امامان فعالیت و کلا و نمایندگان امامان اوج گرفت؟

۱۴۲ پاسخ: امام هادی (ع)، امام جواد (ع)، امام حسن عسکری (ع)

۳۵. ارتباط از طریق زمینه را برای غیبت امام عصر (ع) فراهم کرد. پاسخ: وکیل

۳۶. ارتباط حضرت مهدی (ع) با مردم، در دوره غیبت صغری از طریق چهار نایب خاص بود. ص غ

اکنون، ما پیرو و شیعه کسانی هستیم که جان و همه زندگی خود را برای نجات و رستگاری انسان‌ها، فدا کردند و به پیشگاه الهی رفتند. البته آنان هم اکنون ناظر بر ما هستند و به پیروان خود می‌نگرند تا ببینند آنان چه می‌کنند. پس (وظیفه ما این است که به گونه‌ای زندگی کنیم که سبب بدبینی دیگران نسبت به شیعیان نشویم) و بدانیم که (شیعه بودن تنها به اسم نیست؛ بلکه اسم باید با عمل صالح همراه باشد تا پیرو حقیقی آنان شویم) امام صادق علیه السلام خطاب به شیعیان خود فرمودند :

«کونوا لنا زینًا وَلَا تَکُونُوا عَلَینَا شِیئًا»^۱ ← شیعه بودن تنها به اسم نیست و باید همراه عمل با صالح باشد.
«مایه زینت ما باشید، نه مایه زشتی ما».

برنامه ریزی

ائمه اطهار علیهم السلام از ما شیعیان خواسته‌اند به گونه‌ای زندگی کنیم که مایه زیبایی آنان باشیم، بگویید با چه برنامه‌ها و اقداماتی می‌توانیم به این هدف برسیم؟ و چه کارهایی ما را از این مسیر دور می‌کند؟

- ۱.
- ۲.
- ۳.

بیشتر بدانیم

محبت توأم با معرفت

چه زیباست که برنامه زندگی ما سرشار از جلوه‌های محبت و دوستی واقعی به پیامبر گرامی و اهل بیت علیهم السلام ایشان باشد. برای اینکه محبت ما به اهل بیت علیهم السلام و جلوه‌های دوستی ما به آنان رشددهنده و قابل قبول به پیشگاه خداوند باشد، توجه به موارد زیر ضروری است :

۱- این محبت و دوستی را با معرفت و شناخت عمیق نسبت به آنان همراه کنیم و شور و اشتیاق خود را با آگاهی و معرفت عجین سازیم. محبت‌های آمیخته با جهل، همواره خطرناک است و در بسیاری از موارد به رفتارهایی منجر می‌شود که خدای متعال و پیشوایان دین از آنها بیزارند.

۲- امام علی علیه السلام می‌فرماید :

«دو تن در رابطه با من هلاک شدند : دوستی که (در دوستی‌اش) زیاده‌روی می‌کند (و مرا از مرتبه ولایت و امامت بالاتر می‌برد) و دشمنی که در دشمنی با من پای می‌فشارد».^۲

۱- وسائل الشیعه، حرّ عاملی، ج ۱۲، ص ۸.

۲- نهج البلاغه، ترجمه فیض الاسلام، حکمت ۱۱۷.

یکی از یاران امام صادق علیه السلام می گوید : روزی به دیدار امام رفتم. ایشان به من فرمود :
«سلام ما را به دوستانمان برسان و به آنان اعلام کن پاداش الهی را جز با عمل و ولایت ما را جز
با خویشنداری به دست نمی آورند. کسی که ولایت ما و معرفت نسبت به ما ندارد، هیچ سودی
نخواهد برد».^۱

سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام نشان می دهد که آنان با ادعای محبت بدون معرفت و بدون
عمل مبارزه کرده و پیروان خود را از آن منع کرده اند. بنابراین، میزان نزدیکی هرکس به آنان به
مقدار محبت همراه با معرفت و عمل است.

۳- محتوای مراسم جشن یا سوگواری اهل بیت علیهم السلام از قبیل اشعار، سرودها و مداحی ها باید
به گونه ای انتخاب شود که بیانگر محبت همراه با معرفت و سازگار با احکام شرعی باشد. اشعار
و عبارات سطحی و پیش پا افتاده و انجام حرکات نسنجیده به بهانه شادی یا سوگواری، موجب
رنجش آن بزرگواران می شود.

توجهاتی از قبیل «در هنگام ابراز محبت، آداب را باید کنار گذاشت»، «اهل بیت علیهم السلام
انسان هایی بزرگوارند و از خطای ما می گذرند» و ...، هیچ کدام در درگاه الهی پذیرفته نیست و
مجوز رفتارهای مخالف دین نمی شود. این مراسم باید تجلی گاه عفاف و حجاب، عفت در کلام،
انجام به موقع واجبات دینی مانند نماز، کمک به هموعان، دوری از اسراف و تبذیر، رعایت حقوق
همسایگان، دوری از رقابت ها و حسادت ها و در یک کلام، باید تجلی گاه معرفت ائمه علیهم السلام باشد.

۴- همه ما مسئولیت داریم که در این گونه مراسم، وظیفه امر به معروف و نهی از منکر را به
دقت انجام دهیم؛ زیرا از بزرگ ترین منکرها، بی حرمتی به پیشوایان دین در مراسمی است که برای
حرمت و بزرگداشت آنان برگزار می شود. به همین جهت ضرورت دارد به نکات زیر توجه نماییم :
الف) مطمئن باشیم که برنامه ها و کارهای ما در مراسم دینی، موافق احکام الهی است.
ب) در مواردی که برای ما مشکوک است، به عالمان دین در شهر و دیار خود مراجعه کنیم و
نظر آنان را جويا شویم تا با اطمینان خاطر آن اعمال را انجام دهیم.

۱- الشیعه فی احادیث الفریقین، سیدمرتضی موحد ابطحی، ص ۲۵۴.

